

Javaslat

nőkérdés rendezésére

Írta:

Lehotay Mihály.

Minden jog fenntartva

Ára 90 FILLÉR

Kiadja a szerző.

Budapest, 1907.

Nyomatott Ádám Herman könyvnyomdájában
Krisztina-körút 81. sz.

ELŐSZÓ.

Okát kell adnom, hogy ezen csekélyke írásmat miért bocsátom közre.

Mindenekelőtt, hogy a felém röpitendő gúnyos és haragos nyilaknak hegyét tompítsam, kijelenteni óhajtom, hogy tudatában vagyok annak, hogy nem mutatok be valami újat; hogy nem tartom javaslatomat olyannak, hogy az úgy a hogy letéve van, elfogadható legyen és hogy nem kecsegtetem magam azon hiú reménnyel, hogy valami célt érek.

A férfiak mindig több joggal bírtak, viszont több és terhesebb kötelességet teljesítettek, mint a nők. Idő folyamán a férfiak átengedtek valamit jogaikból a nőknek, de nem annyit, hogy kötelességet is többet átháríthattak volna rájuk.

A kulturális haladás mindeneket világos gondolkozásra rátanít. Úgy a nők is lassankint arra a tudatra jöttek, hogy ők is emberi lények, semmivel sem alárendeltebbek, mint a férfi embertársaik. Ez alapon követelik maguknak ugyanazon jogokat, melyekkel a férfiak rendelkeznek. Hát mivel lehet tagadásba hozni követelésük jogosultságát? Nemükkel? Ez csak eddig lehetett argumentum az emancipálás ellen. A jogok és kötelességek elosztásánál

annak idejében más szempontok vétettek *irányadóul*. Micsoda primitívek voltak a nézetek! Azóta sok változott; sok mindenfélét kellett megváltoztatni a kényszer hatása alatt. Ki állíthatná azt, hogy a jogoknak és kötelességeknek a két tiem között új alapon való megosztását nem lesz szükséges eszközölni?

A nők képességet éreznek magukban mindarra a munkára, a melyre a férfiak képesek, mit részben bebizonyítottak is. Ezért aztán azt tartják, hogy a munkára való egyenlő rátermettségük mellett, a férfiakéval egyenlő jogok illetik meg őket. Hát ez eddig megdönthetetlen igazság. Csak még azt kell megállapítani, hogy a haza védelmére és a család eltartására képesek-e és hajlandók-e. Ha ezzel tisztába jövünk és igenleges eredményt konstatálunk, akkor – de csakis akkor – tisztában leszünk azzal is, hogy meg kell adni a nőknek azt, a mit követelnek! De nemcsak azt, hanem annál többet, mert nem volna helyes dolog a helyzetet azzal komplikálni, hogy csak bizonyos jogok adassanak meg nekik és csak bizonyos kötelességek háráttassanak rájuk. Legyenek á férfiakkal jogok és kötelességek tekintetében egyenlők. A mennyiben szervezetükre nézve különböznek a férfiaktól és a mennyiben őket a teremtő olyan teherrel megróttá, a melytől a férfi ment maradt, – vétesék ezen körülmény figyelembe és számításáék be a jogok és kötelességek odaítélésénél a javukra és írassék a férfinem terhére.

Most már ha a nők megkapják a kívánt jogokat a kötelességekkel együtt, vájjon boldogok lesznek-e? Bátran lehet állítani, hogy még nem lesznek azok, mert a boldogsághoz a jogokon és kötelességeken kívül egyébbre is lesz szükségük,

t. i. kenyérré. Ezt tehát egyidejűleg egyenlően szét kell osztani férfiak és nők között egyaránt. Nehogy egynek jusson két darab is, másnak egy sem ... Itt aztán a bökkenő! Ezen akad meg, vagyis inkább indul meg széles alapon, a – tárgyalás. Itt azután felébrednek az emberi gyarlóságok: a hatalom féltés, a zsarnokság, az irigység, a kapzsiság, s mindmennyi jellemtulajdonsága az emberiségnek és érvényesül az „a ki bírja, marja” célszerűségi elmélet. Hogy pedig a tárgyalás szebb színben tűnjék fel, belekapaszkodunk, ki-ki mesterisége szerint, a római-, köz-, nemzetközi-, egyházi-, hadi-, hazai-, magán- és szokás-jogba, a humanizmusba, a liberalizmusba, a civilizációba, különlegesen pedig a nőkérdés tárgyalásánál a biológiába, biodinamikába, embriológiába, anatómiába, etnográfiaiba és még a jó Isten tudja mibe nem, csakhogy az egoizmus ellepleztessék. Ezen múlik a társadalom boldogulása. Ezért nem remélek én sikert. – S mégis miért határoztam el magamat arra, hogy a nőkérdéshez hozzászóljak? Mást nem mondhatok mint azt, hogy gyakran megfordulok emberek közt és mindenütt csak panaszt hallok, elégedetlenséget tapasztalok és szenvedő arcokat látok. Látok bánatos leányokat, s habár nem kérdezhetem meg őket, hogy miért bánatosak, még is soknál ha kiszámítom azt, hogy ezelőtt hány esztendővel láttam őket iskolába járni, – tisztába jövök azzal, hogy mi bántja a keblüket ... Szeretném minden embertársamat megelégedettnek, boldognak tudni, s ha ahhoz a boldogsághoz csak egy paránnyal hozzájárulhatnék, – én lennék a legboldogabb valamennyi embertársam között

Ezzel bocsátom szerény írásomat szárnyra, kérve, fogadja azt mindenki jóakarattal. Olvassa el

és gondolkozzék felette, hát ha van benne valami jó, valami megvalósítható. Az illetőt pedig, a ki az én javaslatomnál jobbat tud, kérem, hozza azt nyilvánosságra minél előbb. Ne késsen vele sokáig.

Vajha sikerülne rendezni a feminizmust!

Budapesten, 1907. évi november hónapban.

Lehotay Mihály.

Járjunk egyszer elül, ne legyünk utánozók. Rendezzük a mi nőkérdesünket a mi viszonyainknak megfelelően.

A nőkérdes már a jelenlegi stádiumában is – kellemetlen és mert mindinkább rosszabbodik, nem lehet már messzire elodázni a megoldását.

Elöre jelzem, hogy nem az a szándékom, hogy a nőkérdest hosszasan fejtegessem, mert írtak már róla sokan eleget; hanem inkább óhajtanám megjelölni a módot, mellyel azt rendezni lehetne. De mielőtt az ez irányú javaslatomat az érdekelteknek és érdeklödöknek felajánlanám, kénytelen vagyok, példaképen rámutatni azokra a bajokra, a melyek a feminizmussal kapcsolatosak és a melyek a megoldásnál különösen figyelembe veendök.

A társadalom magasabb körében a nőkérdes nem okoz oly bajokat, mint a középosztályban, mert az erupciók alulról jöve, a középrétegeket már alapjaikban megrendítik, s itt az erejük megtörvén, a magasabb rétegekig alig hatolnak fel. Ha e folyamatnak gátat nem vetünk, nagy rombolásokat fog tenni úgy erkölcsi, mint anyagi tekintetben.

Bevetésül reprodukálok nyilatkozatokat, melyeket kérdéseim folytán mások tettek a nőkérdest illetőleg,

Egy házaspárhoz intéztem a következő kérdést: ... „Miért iskoláztatják a leányukat, mikor már annyi a tanult leány . . . hogy alig bír közüle egy

néhány álláshoz jutni; ellenben az olyan nő a ki a háziasszonyi dolgokat érti, már alig található?”... Ezt felelte kérdésemre az asszony, férjével egyetértőleg: „Mit tegyünk a lányunkkal, ha nem adhatunk neki vagyont. Arra nem számíthatunk, hogy férjhez viszik hozomány nélkül is, mert a mostani fiatal emberek vagy egyáltalában nem nősülnek, vagy ha igen, vagyonos nőket keresnek. Kénytelenek vagyunk ennél fogva lányunkat úgy nevelni, hogy szellemi munkával tudja megkeresni a kenyerét.”

— Megkérdeztem egy szerény állásban levő fiatalembert, hogy ... miért nem nősül meg, mikor már van biztos kenyere? ... Ezt a feleletet kaptam: „Nem nősülhetek, mert kevés a fizetésem. Egyedül csak megélek valahogy, de családot eltartani nem volnék képes, mert nagyok az igények. A mostani leányok – csekély kivétellel – nem takarékosak, nem szeretnek, nem tudnak és nem akarnak tulajdonképeni női munkát végezni, inkább tudományokkal foglalkoznak és hivatalba járnak. Már a legszerényebb állású tisztviselő felesége sem akar cseléd nélkül meglenni. Sőt többet mondok. A cseléd sem akar már mindenféle munkát végezni, mit régente hűségesen végezett. Hát minek nősüljek. Hogy megnehezítsem, megkeserítsem az életemet?”

— Megkérdeztem egy kishivatalnok gimnazista leányát, hogy ... „minek jár iskolába, a helyett, hogy otthon a mamája mellett maradna, elsajátítaná a háziasszonyi teendőket s akkor aztán, mint csinos, szép leányt, szorgalmas, takarékos gazdasszonyt hamar férjhez vinnék?” ... Ezt felelte a diákkisasszony: „Látom milyen élete van az anyámnak, hát nem kérek olyant. Utálom a házi dolgo-

kat; inkább tanulok, hogy szellemi munkával megkereshessem a kenyeremet. Nem megyek férjhez; nem vetem magam alá a férfi zsarnokságának, különösen nem az olyan férfiúénak, a ki nálamnál kevesebbet tanult”.

Eddig a mások nyilatkozatai. Ezekon kívül még csak két dolgot mondok el, mely eléggé jellemzi a nők gondolkozását.

Egy állami kishivatalnok, ki sok gyermek apja, hogy nagy családját a szükségességekkel elláthassa, egy évtizedet meghaladó időn át mellékkeresettel pótolta szerény fizetését. Gyenge szervezettű lévén, a sok munka nagyon megviselte az idegzetét, s ezért alig várta azt az időt, a mikor gyermekei felnőnek és az ő terhén könnyítenek. Mikor két leánya elérte azt a kort, hogy már férjhez is mehetett volna, arra határozta el magát, hogy nejének dohányeladási üzletet szerez, melyben az anya két leányával egymást felváltva árusítanak. Közölte a tervét nejével, ki azt viszont a két felnőtt leányának tudomására hozta. Rövid tanácskozás után a feleség tudatta férjével a hozott határozatot, mely szerint ő – az asszony – nem ül abba a trafikba, de a lányait sem ülteti bele, mert annyira nem alázhatják le magukat, mit szólna ahoz a világ. – A férj tudomásul vette a bölcs határozatot, s nyomban arra kihirdette a saját elhatározását, mely szerint ezentúl ő is csak egy ember helyett fog dolgozni – lesz a hogy lesz.

– Fültanúja voltam a következő kifakadásnak: „az oly kishivatalnok, mint az én férjem, jobban cselekednék, ha cselédet venne el feleségül, mert nem képes a nejét úrinőhöz illően eltartani.

Nagyságos asszonynak címeznek és nem ruházokodhatom elegánsan; nincs cselédem, mert nem

telik rá, kénytelen vagyok magam dolgozni, amiért aztán a szomszédasszonyok lenéznek.

– – Hát a vagyontalan szülőknek igazat adok, hogy taníttatják a leányukat, mert az csak frázis, hogy a leányt férjhez vinnék, ha jó gazdasszonynak nevelték volna. Hisz a leányok mind úgy sem mehetnek férjhez, mert több nő van, mint férfi.

A fiatal embernek is igaza van, mert kezdő fizetéssel a mostani nehéz megélhetési viszonyok között és nagy igények mellett semmiféle hivatalnok sem alapíthat családot; mire pedig nagyobb lesz a fizetése, akkorára már kiábrándul a nő-sülésből.

A diákkisasszonnyal nem bocsátkoztam vitába. Itt beláttam, hogy ez a fiatal leány is már át van hatva a jelen kor szellemétől. Tekintettel nemére és fiatalságára nem kérdezhettem meg, hogy mit tesz majd, ha esetleg az Éva lánya felülkerekedik benne. Erre a nemi életre, egyáltalában a természet törvényeire ő bizonyára nem is gondolt, hisz még csak gyermek, alig 17 éves.

A trafikoszónokké süllyedni nem akart két kisasszony egyike 6 felsőbb leányiskolát, a másika 4 polgárit végzett, s habár jeles eredménnyel végezték is tanulmányaikat, a főzést, sütést, mosást sat. házi munkát még sem tudták elsajátítani. Úgy aztán elment mindkettő idegen üzletbe, de nem elárúsítónőnek, hanem – irodistanőnek. Azóta többször hallottam őket, panaszkodni, hogy a hivatal nem nőnek való.

A panaszkodó nagyságos asszonyt volt szerencsém közelebről megismerni, megtudtam, hogy egy szerény, becsületes iparos családból származott, de mert négy polgárit kitűnően végezett, elő-

kelő úrnőnek képzeli magát. Kedveli a zsúrokat, piknikeket, vacsorákat, a színházat stbit. Az elegáns öltözködést elengedhetlen kelléknek tartja, a munkát pedig szégyenli.

– Hát nagyságos asszonyom, higye el, hogy a míg a tisztességes munka szégyen, a míg a tekintélyt külsőink imponálása által hajhászszuk, a míg a cím- és rangkórságból ki nem gyógyulunk és a míg a költséges kedvtelésekről le nem mondunk, addig nem leszünk boldogok.

Ameddig a nők kevésbé voltak emancipálva, csak csak kevés oly állást töltöttek be, a hol férfiak is alkalmaztatnak, az idő folyamán azonban mindig több és több állást elfoglaltak, úgyannya, hogy most már minden téren követelnek helyet a maguk részére. Minek az lett a következménye, hogy megszorodott nagy számunknál és kisebb munkabírásuknál fogva, munkaerejüket olcsóbban kínálják fel, mint a férfiak, s a menyenyiben az embernek természetében van, hogy az olcsóbb után kap, a nők munkáját fogadja el, s a férfiakét mellőzi, vagy ezeket is, csak silányul díjazza.

Nagy részben ez akadályozza a férfiakat a családalapításban. Ha némelyikük mégis rászánja magát a házasságra, vagy gazdag, vagy állással bíró nőt keres feleségül. Azzal, a ki gazdagot vett el, e helyen nem foglalkozom. A ki állással bíró feleséget vett, azért tette, hogy a kettőjük keresetét összetéve, jobban élhessenek; a mi látszólag az anyagiakban boldogulást, de kevés családi boldogságot, nyújt. Mert minő családi tűzhely az, a melytől mindkét házastárs reggel eltávozik és csak este, jobb: esetben délután tér vissza? Ha van az egyiknek vagy a másiknak gondos mamája, vagy

nőrokona, a ki a kenyérkereső fiatalok lakását kitakarítja, az ebédjét megfőzi, így csak tűrhető a dolguk, de ha idegenre kell azt bízniuk, az ebédjüket házon kívül, valamely étkezőben elkölteniök, úgy a mennyit nyernek a vámon, ugyanannyit vesztenek a réven. Avagy nem visznek háztartást, hanem mennek albérletbe lakni? meddig segíthetnek úgy magukon? Legtovább addig, a míg a nemi élet természetes következményei nem jelentkeznek. Ekkor vagy ott hagyja a fiatal mama a kereseti forrását, s így a kis család jövedelme csökken, holott a kiadásai emelkedtek; vagy megtartja a kereső nő az állását, de eltávolítja magától azt az akadályt, mely neki a kenyérkeresetet lehetetlenné tenné. – Odadja a kicsikét valakihez gondviselésbe, s bizony gyakran megesis, hogy véletlenül a mennyország udvari szállítóihoz kerül az ártatlan.

Ha az önkényesen vállalt feladatom, – t. i., hogy a nőkérdés megoldására javaslatot ajánljak – nem tenné szükségessé, nem bocsátkoznám abba, hogy a következő kérdést legalább megközelítőleg tisztázzam.

Mi okozza azt, hogy a nők oly nagy számban elhagyják azt a munkát, melynek végzésére – azt lehet mondani – ők praedestinálva vannak és az után a munka után kapkodnak, a melyet mindig férfiak végeztek és miért kívánják a férfiakkal való egyenjogúsításukat? Hát erre a kérdésre sokféle feleletet lehet adni. íme egy néhány: Mert szerepelni vágnak. Mert hatalomra szert téve minden vágyukat kielégíthetni vélik. Mert telve vannak ambícióval. Mert irigylük a férfiak jó dolgát, a magukét pedig rossznak, megalázónak tartják. Mert rá vannak utalva. Mert az ember termé-

szetében van, hogy a meglévővel soha sincsen megelégedve, hanem mindig mást kíván. Mert kell, hogy a kulturális haladás meghozza az ő teljes emancipációjukat. is. És még sok éhez hasonló. – Én azonban a sok mindenféle közül csak két okát adom a nők vágyainak, melyek mindinkább követeléseként kezdenek nyilvánulni. A két ok egyike a nemi ösztön, a másika az önfentartási ösztön. Ebből kiindulva azt lehetne következtetni, hogy az egyiket a nemi-, a másikat az önfentartási ösztön készíti a férfiakat megillető jogok követelésére. Nem. Mindeniket mind a kettő együttesen. Hanem van rendes és visszás nemi ösztönű nő. Ehez képest a kétféle nőnek különbözők az óhajai, tervei és számításai.

A rendes nemi ösztönrel megáldott nőnek eszmeképe a szeretett férj, vágya a boldog házasság és az anyaság. – Az ily nőt mindkét emi-tett ok sarkalja a jogszerzésre. Mert a szerzendő jogai alapján, jobb állásra tehetvén szert, – azt reméli, hogy férj is inkább akad részére. De feltéve, hogy abbeli reménye nem valósul meg, úgy legalább jobban biztosította existenciáját. – Az ily nő kész lemondani a jogokról, ha férjhez viszik.

A visszás nemi ösztönrel sújtott nőnek – a lesbosi szerelemnek hódolván – nem kell a házasság. Ez a nő nem annyira az önfentartási-, mint a visszás nemi ösztönétől vezéreltetve követeli a férfiakat megillető jogokat, mert ő a férfi munka iránt mutat előszeretetet. Szeszese italokat iszik, dohányozik, férfi sportokat előszeretettel űz. Sajnálja, hogy nőnek született. A ruháját szívesen felcserélné férfi ruhával. Egy szóval neki a férfi dolgok nagyon keltenének, mert azok birtokában kellemesebb volna az élete.

Szerencse, hogy az ilyen nők száma különösen a középosztályban nem nagy. Azért én erősen hiszem, hogy általában a mi nőinknek nem jogok, hanem inkább – jóra való, szeretett és viszont szerető férjek kellenének. Ilyenekben nagy a hiány. Ilyenek kedvéért nem hagynák ők el a női munkát, hanem örömmel megtanulnák azt és nem vágyakoznának extravagáns dolgok után. Hát nem sokkal szabadabb, függetlenebb a feleség, a ki csak férjéért és gyermekeiért dolgozik, mint a férj, a ki idegeneknek bérbeadja szabadságát, függetlenségét, munkaerejét?

– Rabszolgánők rabszolgákat nevelnek – mondja Mrs. Dora Montefiore, az angol suffragett-ek harcos vezére. – Csak hogy a mi nőink nem rabszolgánők és nem nevelnek rabszolgákat. Sőt az a baj, hogy nagyon is szabadoknak nevelik úgy a fiaikat, mint a leányaikat – itt rejlik a hiba, ezen kell változtatni. És hogy a mostani állapotok megjavuljanak, meg kell változtatni mindkét nembeli fiatalság nevelését és tanítását. Most a fiatalság nem oly nevelésben részesül, hogy a fiúk bátor, szenvedésekre edzett férfiakká, a leányok pedig jó feleségekké és anyákká valljanak, hanem vagy elkényeztetnek, vagy elhanyagoltatnak, azért aztán minél több szabadság és élvezet, annál kevesebb munka kell, kevés kivétellel, valamennyinek.

A mennyiben mind a két nemű fiatalság nevelése kihat a nőkérdésre, ez pedig visszahat arra, arról is szólok oknyomozva valami keveset. Kezdem a lányokon és hogy szólhassak róluk, kategóriákba kell őket beosztanom. Az egyik kategóriába sorolom a gazdag előkelők leányait, a kik azért tanulnak, hogy maguk-

nak a magasabb műveltséget megszerezzék. Ha azok között imitt-amott akad olyan, a ki diplomát szerez és azt érvényesíti is, csak becsvágyból teszi, hogy rangja és gazdagsága mellé még hírnévre is szert tegyen. (Természetesen, úgy tehetne biztosan jó hírnévre szert, ha tudományát ingyen érvényesítené szegény embertársai javára). Az olyanok nem okoznának nagyobb bajt, legfeljebb azt, hogy utánzókra találnak a kevésbé tehetősek sorában.

A második kategóriába sorolom, a magasrangú, de vagyontalan férfiak leányait. Ezeknél az a törekvés, hogy diplomát szerezzenek, azt lehet mondani, indokolt, mert az apa rangja, annak halála után, nem biztosít részükre megélhetést. Ha apjuk életében nem csinálnak jó partiet, annak halála után kevésbé van részük abban a szerencsében.

A harmadik kategóriába sorolom a gazdag birtokosok, kereskedők, iparosok sat. efélék leányait. Ezeknél legkevésbé indokolt az oklevél szerzés, ha csak nem olyan előregondoskodással, hogy a vagyon is elfogyhat, vagy elveszhet. Úgy kellene lennie, hogy ha szereznek is diplomát, tegyék el családi levéltárukba addig, a míg esetleg szükségük lesz rá, vagy mert a tudományt, melyről a diploma szól, bővíteni és gyakorolni kell, legyenek önzetlenek és gyakorolják ingyen szegény embertársaik javára. Míg nincsenek rászorulva, engedjék át az arra rászorulóknak a kenyérkeresetet. Ily módon hírnevesekké válhatnak s így azután nem kellene félniök a vagyon veszteségtől sem.

A negyedik kategóriába sorolom a vagyontalan közép- és kisorangú tisztviselők, katona tisztek és hivatalnokok leányait. Ezeknek az iskoláztatása, a mostani életviszonyok között teljesen indokoltnak mondható; de nem feltétlenül

szükséges, hogy közülök annyian menjenek az egyetemre. Oda csak kiváló tehetséggel bírók küldendők volnának. A gyengébbeknek kisebb tanulmányokkal is meg kellene elégedniük, sőt nagy részét – szigorúan véve – gazdasszonnyá kellene nevelni. Ezt azonban csak kizárólag erre a célra létesített internátusokkal feltétlenül egybekötött oly női gazdasági iskolákban kellene eszközölni, a melyek vidéken nagyobb kiterjedésű intenzív és extenzív gazdaságokkal kapcsolatosan állíttatnának fel. Ezekbe a női gazdasági iskolákba a leánygyermek az elemi iskola négy osztályának elvégzése után kerülne, a hol 18 éves koruk betöltéséig nyernének oktatást, főleg a gazdasszonyi ügyességekben (tehenészet, baromfitenyésztés, disznóhizlalás, konyhakertészet, gyümölcsstermelés, gyümölcskonzerválás, kender és len termelés, annak áztatása, törése, tilolása, fonása, szövése; főzés sat. sat.); az általános tudományokban csak annyiban a mennyiben azok bírása szükséges.

Végül az ötödik kategóriába sorolom a többi leányt mind. Ez egy vegyes kategória, a melyre nézve bajos volna valami egységes tanítási rendszert megállapítani. Legjobb esetben azt kellene elvül felállítani, de a legszigorúbban be is tartani, hogy a ki, tekintve tehetségét, valamely iskolába nem való, oda ne is vétessék fel, illetve onnan eltávolíttassék.

A mennyiben nem lehet a leányokat kategóriánként iskoláztatni, egy-egy iskolába összekeverülnek, gazdag, szegény, nagy és kistrangú szülők leányai egyaránt. Már most azután nincs természetesebb, minthogy az a szegény leányka, kinek taníttatása szüleinek nagy megerőltetésébe kerül,

Jobb módú és előkelő származású iskolatársnőinek a barátságát óhajtja s hogy azt megnyerhesse, nem csekély harcot kell megvívnia, ha csak nem kiválóan szimpatikus egyéniség. Eltagadja szüleinek társadalmi állását, magasabb rangúaknak tüntetvén fel őket iskolatársnői előtt. (Nagy városban ez lehetséges – gondolja a kicsike. – Tudok esetet, hol egy felsőbb leány iskolai tanuló bérkocsis apját miniszteri tanácsosnak mondotta társnőinek). Dicsekedik gazdagsággal, pompával, s mindenféle képtelen dolgokkal, hogy társnőit megtévesztvén, saját tekintélyét mesterségesen emelje. Otthon követel divatos ruhát, azután zsebpénzt, hogy a jobb módú iskolatársnőivel részt vehessen olyan kirándulásokon és egyéb kedvteléseken, a melyek kiadásokkal vannak egybekötve. Ha ügyesen játsza a szerepét, úgy vágyai részben teljesülnek, de kielégítést korántsem nyernek, ellenkezőleg mindinkább fokozódnak. A szegény szülők végső erejüket megfeszítik, hogy szeretett leánykájuknak a vágyait teljesíthessék. Hogy ne tennék, mikor a kis leány oly szépen halad. Kitűnő bizonyítványt hozott haza, hát csak nem szabad a tehetséget elnyomni. A leányka, otthon a mamájának nem segíthet dolgozni, mert neki tanulni kell, különben nem hoz kitűnő bizonyítványt. A mama nem kíván tőle a világerért sem mást, csak tanuljon, eleget szenved szegényke a sok tanulás által. – Ennek révén, habár akaratlanul, idővel az egész család zsarnokává lesz. A család maga teszi meg azzá önkényesen. Mert a szegénykének tanulnia kell, nem szabad őt a tanulásban zavarni. Nem szabad semmiféle zajt csinálni. Ha esténként sokáig tanul, túrni kell a világitást; reggelenként aztán a míg felébred; lábujjhegyen kell járni mindenkinek a

háznál. A családnak, vagy egyes tagjainak sokféle dolgot csak ő vele történő megállapodás szerint lehet eszközölnie sat. sat. ... Eljön az idő; a forduló pont, melyet a szegény szülők annyira vártak, s különös – mégis félték tőle. A leányka kitűnően végezte el a negyedik osztályt, s most már magasabb kiképzést kell neki nyújtani. Mit csináljanak, hová írassák be. Tanítónőképző intézetbe nagyon nehéz bejutni, különben is tanítónő már annyi van, hogy ritka aki állást kaphat. Gimnáziumba is nehéz bejutni, mert még kevés a leánygimnázium; a tandíj sok, tandíjmentes hely kevés van ott. Így a sok kiadást a szegény szülők nem képesek fedezni huzamosan. Nem marad más hátra, mint a leánykát a kereskedelmi tanfolyamra beíratni. Az is nagyon drága, de csak egy évig tart. Annyit már csak kibírnak a szülők, akárhonnem is előteremtik azt a kis pénzt, a mibe kerül.

... A leányka jelesen végezte el a kereskedelmi tanfolyamot. Most már csak állás kellene neki ... A tanfolyam igazgatója beajánlta, s így állást is kapott egy kereskedő cégnél, egyelőre 40 korona havi fizetéssel, de később 100 koronát is fog kapni. Nagy az öröm. Hát még mit hoz a jövő... Az idő eljárt. A leánykából nagy lány lesz: Előtör kebeléből egy-egy sóhaj, de csak titokban, később több, de már nyilvánosan. A leány nem tudja, mi baja; mi bántja kebelét. – Pedig a szerelem emészti a szívét: Mert mi más baja lehetne? A hivatala kellemes, a fizetése már havi 90 koronára emelkedett. A mamának ad belőle 50 koronát, marad még 40 koronája havonként. Ennyi elég ruhára és zsebpénznek ... Míg a szüleim élnek – panaszkodik a leány – addig csak megleszek valahogy, de majd ha meghalnak, mit csi-

nálok, nem tudom. Egyedül állok majd a nagy világban, brrrr... De sivár ez a világ mily rideg benne az élet... Végre ... sokára jön – ő.

Hamar megegyeznek. Miért ne, mindkettő jó partira talál egymásban. Ő neki van 4 korona napi-díja – mondja a leány – nekem van 90 koronám, az annyi mint 210 korona havonként és 2520 korona évenként. Ennyi fizetésből megélünk ... Megkötik a házasságot és a legboldogabbak ... Boldogok is maradhattak volna életük végéig, ha – anyós nem volna a világon, ha épen a szegény embereknek nem születnék sok gyermeke, ha az asszony nem lett volna kénytelen ott hagyni az állását, ha az asszony értett volna valamit a házvezetéshez, ha az asszony takarékos lett volna, ha az asszony nem szerette volna a fényűzést, ha az asszony jobban tudta volna nevelni a gyermekeit; ha a férfi szorgalmasabb lett volna, s szabad idejében is keresett volna pénzt, ha a férfi nem lett volna könnyelmű, ha nem adta volna magát az ivásnak és a miatt el nem veszítette volna az állását, ha ... ha ... ha a férj nem lett volna haszontalan ember. De hát azok a férfiak borzasztó emberek! Hogy mernek megnősülni, ha nincs biztos állásuk, a család eltartására elégséges fizetésük? Hát – sajnos – ilyen a mostani fiatalság, A fiúk részint arra való hajlamuknál, részint hibás nevelésüknél fogva, kevés kivétellel, rosszak. A tanulásban korántsem oly szorgalmasak, mint a leányok. Nem szeretnek tanulni, de azért urasan akarnak élni. Igen nagy részük a négy középiskolánál, vagy polgárinál többre nem viheti. Annyit is csak mint többszörös ismétlő bírt elvégezni ... Azt tanácsolják neki, hogy menjen iparos tanoncnak, lesz belőle ügyes, művelt iparos. De hogy menjen

tanoncnak valami iparoshoz, mikor ott őt cselédnél is alábbvalónak tekintenék; annyira már nem sülyedhet. De iparos nem is vesz fel intelligens fiút tanulónak. Valami ipartanműhelybe elmenne talán, de oly kevés az oly műhely, hogy nem lehet oda bejutni. (Én magam vittem egy 4 polgári iskolát végzett fiút az üvegtechnikai tanműhelybe, a hol nem vették fel, azt adván okul, hogy az olyan fiú, a ki annyit tanult, szégyellene magát az utcán targoncát tolni, kézi kocsit húzni, ládákat cipelni sat efélét dolgozni), – Azután meg nincs minden mesterségre nézve ipartanműhely felállítva. Éppen arra nincs, a mit ő szeretne kitanulni ... (Fiuknak mesterségre, gyárakban való taníttatása sokba kerül, a mennyiben ellátást ott nem kapnak). Szerencsét próbál a hadapródiskolába. Felveszik, mert rátermett és sok fiú kell oda. Igen de ott is kell tanulni, az a baj. Egy évig ott tartják, azután rossz előmenetele miatt eltávolítják onnan. Most már igazán csak nem mehet suszter inasnak. Kísérletez jobbra-balra, de semmi sem akar neki sikerülni. – Addig-addig élösködik a szegény szülei nyakán, míg be nem töltötte a 18 éves életkort. Ekkor már megnyílik előtte valami életpálya, a mennyiben az állam szolgálatba való felvételhez a 18 éves életkor betöltése megkívántatik. – Elmegey napidíjasnak és ezzel a sorsa el van döntve ... Szenteljünk egy pár sort a jó fiúknak is, a kik szorgalmasak voltak, s érettségit tettek. Azok jó protekció és sok utánajárás mellett kapnak állást, csak fizetést nem kapnak olyant, a mely mellett a családalapítás lehetséges volna; hacsak gazdag, esetleg megfelelő állással bíró feleséget nem kapnak. – A főiskolai tanulmányokat végzett férfiakból lett tisztviselők oly későn jutnak álláshoz és

oly csekély a kezdő fizetésük, hogy azoknál a korai nősülés emberi élet elleni merényletnek volna minősíthető, ha nincs magán vagyoni, vagy gazdag nőt nem vesznek el. Nem különben van azzal a többi intellektuális is. – Mindezen dolgoknak a természetes kifolyása az, hogy a kötött házasságok túlnyomó részben érdekházasságok. Koros és fiatal, csúnya és szép, szegény és gazdag kerül össze. Épen az ellentétek. – Hát lehet oly házasságoknál boldogságról szó?

A felsorolt bajok – melyeket tapasztalataim alapján, példaképen a sok sok közül, előrántottam és a maguk valóságában, hűen kiszínezetlenül előadtam – okozzák az elégedetlenséget. Noha azok a bajok úgy a szülőket, mint mindkét nembeli fiatalságot egyaránt érintik, mégis a leányok által viselhetők el legnehezebben. Mert hány leány van, a kiből példás feleség, jó anya és takarékos gazdasszony válnék, de nem viszik férjhez, mert kevés a jóra való nősülő férfi és az is fél nősülni, hogy nem lesz képes neje nagy igényeit kielégíteni. A férfiaknak az a félelme pedig onnan ered, hogy sok leány a tanulásnak adja magát és azért a háztartáshoz és egyéb női munkához egyáltalában semmit sem ért. (Mily nagy baj csak egy magában az, ha a ruháját nem tudja megvárni). Általában az a nézet terjedt el hogy a tudomány és a testi munka egymásnak ellentétei. és így egymást kizárja. Hogy vannak – mint mindenben – kivételek, az igaz, de hol találhatók fel a kivételesek és miről ismerhetők fel az illetők? – Elég dolog eltalálni. Volt eset, hogy a leány, valamikor udvarlója, később jegyese előtt ha az jött a házhoz úgy kis kötenyt vett elébe és főzőkanalat vett a

kezébe. De mihelyt az udvarló illetve a jegyes eltávozott, letette a kötényt, eldobta a kanalat és könyvet vett elő. Fiatalembernek lányos házhoz sokáig járni, általában nincs megengedve. Egy nehányszori látogatás után a mama mindjárt megkérdi, mi a szándéka. Közelebbi megismerkedés, jobban mondva, egymásnak megismerése, nincs megengedve, mert – mit mondana a világ ... Hej! pedig de sokszor jobb lett volna egymást alaposan megismerni ...

Bármily alakban dolgozzam is ki a feladványt, a végeredmény mindig egy és ugyanaz: a meglevő bajok létrejöttében mindkét nemnek része van, de nem lehet érte határozottan j a mostani nemzedéket okolni. A különféle bajok-észrevétlenül, fokozatosan szállják meg a társadalmat, s ez a meddig azok tűrhetők nem törődik velük, de ha már nyakig elmerült bennük, nincs többé ereje ki vergődni belőlük. Ennélfogva nem lenne szabad megengedni, hogy a feminizmus is elmérgesedjék. Nem lenne szabad elnézni, hogy nőink a konkolyhintőkre hallgassanak és holmi nemzetközi agitátorok híveivé szegődjenek, mert; ennek csak rász következményei lehetnek. A feministák már is készséget mutatnak arra, hogy akár az ördöggel is szövetkeznek, csakhogy céljukat elérhessék. – És nézzük csak mit kívánnak a nőktől azok, a kikkel jogok kivívására szövetkezni hajlandók. Többek között vallástalanságot, hazátalanságot és szabad szerelmet. Ő szerintük ez a jövő iránya. A mi élet eddig volt és jelenleg van, az csak hazugság, Önámítás. – Hát ha az is volna, még mindig boldognak érzi magát az az ember, a ki ámitja önmagát: hisz, remél és szeret. Mert hit,

remény és szeretet nélkül az élet tartalom nélküli, üres. S meri az üres élet nem boldogítja az embereket, kénytelenek valami élvezetet keresni, s mi lehetne az egyéb, mint a minden bút feledtető mámor és a nemi élvezet. Ez pedig visszaesést jelentene a nemi kicsapongások árnyékkorába, sőt még annál sokkal rosszabb állapotok következnenének el, mert akkor meg volt a törvényes házaság, ezután csak szabad szeretkezés volna. Az emberek együtt vagy külön laktának és szeretnék egymást, de csak addig, ameddig kedvük tartja. Ha gyermekük születnék, az állammal neveltetnék fel.

Hát – azt kérdezem – miért nem lehetne a nőkérdést idejében, a mi viszonyainknak megfelelően, helyesen megoldani? Csak azért, mert a megoldása különféle érdekekbe ütközik! – Óh te utálatos egoizmus! Mennyit szenved miattad az emberiség! ... De az elégedetlenek zúgolódása nagyon kellemetlen zene az elégedetteknek ... Vajjon megfogamzott volna-e a szocializmus, ha az elégedetlenek sóhajai nyitott fülekre és érző szívekre találnak vala? Vajjon kifejlődhetett volna-e az óriássá, ha az önzés nem nyújt neki táplálékot, ha a közöny nem enged neki teret a fejlődésre? A feminizmus még csak gyermek korát éli. Nem kellene nagykorúvá felnevelni, mert akkor minden bajok szülő anyjává lesz ... Avagy nem veszedelmes a feminizmus! ... A nőnem gyenge. Ki ijedne meg tőle? ... Igaz. De nem az jelent veszedelmet a társadalomra nézve, hogy a nők jogokat követelnek, hanem az, hogy nemsokára nem lesznek anyák jóra való, munkás ivadék nevelésére, ha nem történik valami a ferde helyzetből való kibontakozás céljából. Éltek ugyan a mi nőink

magán- és politikai jogok birtoklása nélkül is boldogan még a nem rég múlt időkig; miért nem élhetnének a nélkül a jelenben és a jövőben is? Nem. Azért nem, mert nincsenek megelégedve a helyzetükkel és azt képzelik, hogy ha a férfiakkal egyenlő jogúakká lesznek, minden kívánságukat jól kielégíthetik. Van abban valami. Ne említsünk többet, csak azt, hogy kevesebb leány maradna pártában, ha a nő is megkérhetné a férfi kezét és a férfi ezt felelné a nőnek: „ahol te úrnő, én ott úr” (ubi tu Caia, ibi ego Caus.) – Erre önérzetes férfiú nem volna kapható, az bizonyos. De nem is volna feltétlenül szükséges, hogy kapható legyen. Az ilyen szívbeli ügyeket lehetne mindkét nem megelégedésére elintézni. Hogy mi módon, arról is szólok ott, ahol azt helyén valónak találom ... Legyünk őszinték és beszéljünk nyíltan. Hány eset van jelenleg is, hogy a nő kéri meg a férfit, csakhogy persze nem nyilvánosan, mert az nem szokás, hanem illetlenség, szégyen, megalázás a nőre nézve. Hány esetben házasodik be a férfi – régi paraszt szokás szerint – más gazdag családba? Hány esetben tartja el a feleség a férjét? A hírlapok apró hirdetései útján hány ifjú ígér házasságot oly nőnek, ki őt álláshoz juttatná? És számtalan esetben a nő a fő a házban („kalapot visel”). Csakhogy persze jelenleg az mind csak lepel alatt történik, mert nincs törvényes alapjuk az olyan dolgoknak.

A házassági intézményt a jelen kor szellemének megfelelően kell rendezni s azáltal sok mindenféle baj orvoslást nyer. Legyenek bizonyos dolgok a társadalomnak jelenleg szokásos ítéletétől felmentve. – Nem javasolom én a próbaházasságot, vagy meghatározott időre kötendő házasságot.

A házasság maradjon hitvallás szerint továbbra is szentségnek, csak a vele kapcsolatos érdekek legyenek kinek-kinek körülményeihez alkalmazva intézhetők. Tehát a házassággal kapcsolatos fentebb említett azon dolgok, a melyek az egyéni érdekeket érintik és a melyek ha jelenleg előfordulnak, könnyelműen kritizáltak, – törvényben jogos szokásokká mondassanak ki. Legyenek törvényesek, mindamelllett csak feltételesen kötelezők, önkényesen vállalhatók, avagy mellőzhetők.

Az csak természetes, hogyha valaki több betegségben szenved, nem fogja addig magát jól érezni, míg valamennyi bajából alaposan ki nem gyógyul.

Csalódnék az, a ki azt hinné, hogy, ha a nőnek megadatnak az általuk kívánt jogok, akkor már a nőnem megelégedett lesz és minden jóra fordul. – Ha valakinek a gyomra is, a szíve is beteg, annak hiába gyógyítaná az orvos csak a gyomrát, s a szívét nem, mert meg kell ott gyógyítani mind a két szervet. Ha lehet egyszerre ha nem lehet, egymásután.

A nőkérdést csak úgy lehetne jól rendezni, ha a reá ható néhány fontosabb szociális kérdés is vele együttesen rendeztetnék. Ezt szem előtt tartva, ajánlok oly megoldást, amely szerény véleményem szerint, a társadalomra mindinkább nehezedeő sok baj nagy részének megszüntetésére alkalmas volna és mind a két nemnek a létért való küzdelmét enyhítené.

A nőkérdésnek általam javasolt módon való rendezése a jelenlegi állapottal szemben nagy haladást jelentene – A mostani állapot tarthatatlannak mondható, mert bizonytalaná teszi a nők

és megnehezíti a férfiak existenciáját. A leány, abban a reményben, hogy jól megalapítja a jövőjét, gimnáziumba jár, s mikor ott végezett, arra a szomorú tapasztalatra jut, hogy nincs is élet-pálya, amelyre léphetne, mert a mi feltételesen megnyitott előtte egynehány, nem neki való, mert a közül egyre sem érez magában hajlamot. A gimnáziumot végezett leány részére pedig ritkán van azután visszatérés a háztartásbeli munkához; érettségizett leány már nem fog holmi alárendelt női munkát végezni. Pedig ha vagyontalan, kell valami kereset után néznie, mert a szülei nem tarthatják otthon kisasszony képen. Úgy is adósságba verték magukat a taníttatása által. De arra is kell gondolni, hogy a szülők meghalnak, azután mi lesz belőle. Arra még gondolni sem szabad, hogy férjhez viszik. Kinek' kellene érettségizett leány, aki még csak a rántott levest sem tudja megfőzni. Ha csak véletlenül valami gazdag idealista bele nem szeret.

Az én tervezetem értelmében kétféle nő volna, de az aztán a maga állásában biztos volna, s jól töltené be a helyét mind a kettő. Az megfelelné a nők létérdekének és megfelelné a nőkérdésben megnyilvánuló elveknek is. A mennyiben vannak – nők és férfiak egyaránt – akik arra az álláspontra helyezkednek, hogy a nőnek joga van saját akarata szerint élni és az élethez szükségeseket tehetségéhez mérten előteremteni. Ezek emberi jogok – mondják ők – melyektől a nőt megfosztani nem szabad. – Vannak ismét olyanok – nem kis számban nők is – a kik azt a nézetet vallják magokénak, hogy a nő maradjon meg nőnek. Legyen férjének hű hitestársa, gyermekeinek gondos anyja, a család házának úrnője,

szersmind munkás és takarékos gazdasszonya, a kenyérkeresetet engedje át a férfinak. Ezek ereszokásjogok, melyeknek a további fenntartása kulturális haladás lehetetlenné akarja tenni. Ami a kétféle nőnek egymáshoz való viszoiilleti, annyi bizonyos, hogy lelkileg eltávolod egymástól és a benső barátnői kötelék meglazulna köztük, s a két nő majdnem ellenfélként állana szemben egymással. A férfiakat megillető jogokra nem reflektáló nő azonban tekintélyt illetőleg nem maradna a doktornő mögött. Nőiességért a férfiak részéről csak még fokozottabb tiszteletben tartatnék és megbecsültetnék. Holott a jogokat szerzett nőben a férfi csak a munkatársát látná és tisztelné. Ez a jelenség már most is tapasztalható. A hivatalnoknők minduntalan panaszkodnak, hogy a velük együtt működő férfi kartársaik nem részesítik őket a kellő tiszteletben. Az egyetemet látogató leányok hasonló panaszszal vannak tele. Előre látható ennél fogva, hogy a jogokért lelkesedő nőnek sokat kellene elhagynia a hiú női önértettségéből.

A nőszülni óhajtó férfiak helyzete megkönnyítettetnék, amennyiben ezután tudnák azt, hogy a nők mely kategóriájában keressenek feleséget.

A létfenntartáshoz szükséges anyagi kellék: a kereset aránylagosan megosztatván, sokkal több házasság köttetnék, mint jelenleg; mert most egyes házaselemek kétszeres jövedelmet élveznek embertársaik rovására, elvonván tőlük nemcsak a családalapítás, de még a megélhetés lehetőségét is.

A nőkérdés és a vele kapcsolatos, reá ható szociális kérdések rendezése – természetesen – csak törvényhozási úton lehetséges.

Ennélfogva a rendezés mikéntje, mielőtt a törvényhozás elé lehetne vinni, alaposan és részletesen megvitandó volna. E célra kidolgoztam egy tervezetet, melynek áttekinthetőség okáért, törvényjavaslathoz hasonló alakot adtam, hogy így könnyebben tárgyalható legyen. Tárgyalására pedig holmi szokásos, rendszerint költséges összejöveteleket, értekezleteket, gyűléseket, üléseket, kongresszusokat sat. *nem tartok alkalmasaknak, mert* azokon az ügy csak komplikálódik és elhúzódnék a végletekig; hanem rendeztessenek hírlap útján kevésbé költséges viták, amelyekben mindenki, aki az ügy iránt érdeklődik, részt vehessen. E végből kéressék meg egy tekintélyes napilap Szerkesztője, illetve tulajdonosa, hogy engedjen át állandóan egynehány hasábot lapjában a nőkérdés és a vele kapcsolatos bajok megvitatására, kikötvén azt, hogy csak érdemes és rövidre szabott érvelések lesznek közzétéve. Ha a hírlap útjani viták majdán berekesztettek, azok eredményének megállapítására küldessék ki egy bizottság, melynek feladata lenne a vonatkozó törvényjavaslat kidolgozása s annak a törvényhozás elé alkalmas utón és módon való juttatása. Ha napilap a rendezendő viták közlésére nem volna kapható, úgy indíttassék e célra külön folyóirat.

A következőkben előadom a törvényjavaslat tervezetemet, melynek fontosabb szakaszait felvilágosító jegyzetekkel elláttam, s a melyet a megvitatás, illetve tárgyalás alapjául való elfogadásra ajánlani bátorkodom.

TÖRVÉNYJAVASLAT

a nők jogainak és kötelességeinek rendezéséről.

I. FEJEZET.

Általános határozatok.

1. §. A nők megszerezhetik maguknak ugyanazon jogokat, amelyek a férfiakat megilletik, ha önkénytesen elvállalják ugyanazon kötelességeket, amelyek a férfiakat terhelik.

Tehát csak úgy, ha kedvük van, szerezhetnek jogokat és vállalhatnak kötelességeket. Akik igénybe vennék e törvényes kedvezményt, nem csak a saját, de a férfi jogokért nem lelkesedő nembeliek érdekét mozdítanák elő; mert ez utóbbiak női becse csak emelkednék, ha számuk megapadna.

2. §. A nők részéről megszerezhető, férfiakat megillető, jogok ellenében vállalandó kötelességek legfontosabbja a védelmi kötelezettség; a minnek az elvállalásával a többinek az elvállalása egybe van kötve. Következően egyes jogok ellenében egyes kötelességeket vállalni nem lehet.

Védelmi kötelezettség nélkül polgári, különösen pedig politikai jogok gyermekjétékká degradálódnának. Ha valami dolognak tisztességes árát adjuk meg, azt meg is becsüljük, ellenben, ha ahhoz a dologhoz olcsón jutunk, akkor nem nagy becsben tartjuk- azt.

3. §. A férfiakat megillető jogokat megszerzni kívánó nők a védelmi kötelezettséget elvállalják:

1. ha a 17-ik életévük betöltése után a hadseregbe, illetve a honvédséghez, a férfiakra nézve érvényes, s nőkre is megfelelően alkalmazható törvényes határozatok értelmében, önkénytelen belépnek és

2. ha a betöltött 20 éves korukban az állítási lajstromokba való felvételük végett az illetőségi vagy állandó tartózkodási helyeik községi előjáróinál jelentkeznek, s ezután besoroztatásuk céljából a nőket sorozó bizottságok előtt pontosan megjelennek. Ezen jelentkezés illetve megjelenés egymásután következő három éven át kötelező; feltéve, hogy a besorozás, avagy a hadiszolgálatra való alkalmatlanná nyilvánítás már az első, vagy a második évben (előállaskor) meg nem történt.

Ez a §. meghatározza azt, hogy az a nő, aki jogokat kíván magának megszerezni, minek feltétele a védelmi kötelezettség elvállalása, mely módon lephet be a hadseregbe, illetve a honvédséghez.

Tudvalevő, hogy a véderőről szóló törvény rendelkezése szerint a védelmi kötelezettség általános és minden védőképes honpolgár által személyesen teljesítendő, s hogy az a törvény, illetőleg annak végrehajtásáról szóló utasítás részletesen körülírja azt, hogy a honpolgár mely úton-módon jut a katonai szolgálatba. Jó volna, ha annak a törvénynek illetve utasításnak összes rendelkezéseit a nőkre is lehetne kiterjeszteni és alkalmazni. Ámde nem lehet, mert a nők védelmi kötelezettsége csak önkénytelen vállaltnak és nem kötelezőnek szándékoltnak kimondatni és mert a nők megválthatnák magukat és helyettesítőt is állíthatnának. Azért szükséges egy más, a férfiakra nézve alkalmazotthoz lehetőleg hasonló módot megállapítani, mely szerint a nő a hadseregbe illetve a honvédséghez beléphessen.

4. §. A 23 éves életkort már túlhaladt nők

még 30 éves korukig léphetnek önkényesen a hadseregbe illetve a honvédséghez.

Ezen §. rendelkezése módot nyújtana jogok szerzésére a nőknek, akik abban a korban, amelyben a férfiak a hadseregbe belépnek. illetve kell hogy belépjenek, nem bírták magukat elhatározni a védelmi kötelezettség elvállalására, de később rászánták magukat, vagy a szükség rákényszerítette őket.

5. §. Ha a védelmi kötelezettséget önkényesen vállalni kívánó nő a sorozó bizottság által hadiszolgálatra egyszersmindenkorra alkalmatlannak találhatik, erről részére igazolvány állítandó ki.

A hadiszolgálatra alkalmatlannak talált nő tartozik hadmentességi adót fizetni, s ennek alapján megszerzi a férfiakat megillető jogokat.

A nők és a férfiak hadmentességi adója egyenlő.

Az igazolvány kiadása indokolt, mert arra sok esetben szüksége van a védelmi kötelezettséget vállalt nőknek.

Hogy a nő csupán a hadmentességi adó árán is megkapha a jogokat, méltányos, mert a jó szándék meg volt benne, s nem rajta múlt, hogy nem vált be katonának.

6. §. A nők csak külön szervezett, nőket sorozó bizottságok elé állíthatók

A tényleges szolgálatba lépés után szolgálatképtelenné vált nők csak nőket felülvizsgáló katonai bizottságok elé állíthatók.

A nők erkölcsi szempontból nem állíthatók azok elé a sorozó bizottságok elé, amelyek a férfiakat sorozzák. Már a védelemről szóló törvény végrehajtására kiadott utasítás is a férfiak sorozására nézve úgy intézkedik, hogy az orvosi vizsgálatra spanyol fal mögött történjék és hogy a sorozó helyiségben az oda nem tartozóknak bent tartózkodniuk nem szabad. Felülvizsgálatra – természetesen – csak abban az esetben kerülne a nő, ha szolgálati idejének tartama alatt szolgálatképtelenné válnék. Ez esetben pedig nem a

vegyes-, hanem katonai felülvizsgáló bizottság elé tartozna állni.

7. §. A nők szolgálati kötelezettségének tartalma, férfiakéval azonos.

8. §. A tényleges szolgálatot teljesítő nők a hadsereg illetve a honvédság törvényszerű újoncjutalékába beszámítandók.

Mert létszámemelés a nők katonáskodása által nem szándékolatik.

9. §. A véderőről szóló törvényben a férfiak részére biztosított egyéves önkényességi kedvezmény a nőkre is kiterjed.

10. §. A nők a lovasságnál, a tüzérségnél, a vonatsapatnál és a méneskarnál; valamint a haditengerészetnél való szolgálatra nem kötelezhetők.

Ez az a dolog, amelyre testalkatánál fogva a nő a férfivel nem egyformán alkalmas, t. i. a lovaglás. Azért nem; volna szabad a nőket kötelezni, hogy oly csapatnál szolgáljanak, ahol lovagolni kell. A méneskarnál ezenfelül erkölcsi szempontból sem.

Ha idővel nőtisztok a gyalogsapatoknál századosi rangig és azonfelül emelkednek, akkor már női nyeregbe is, ülhetnek, mit sajátjukból megszereznek.

A haditengerészeti szolgálatra nők ne köteleztessenek, mert ott férfiakkal való együttműködésük elkerülhetetlen volna. Férfiakkal együtt hosszú tengeri utazásokban kellene részt venniök, amikor erős kísértéseknek volnának kitéve.

11. §. Mozgósítás esetében a nők a hadi célokra szükségelt könnyebb és helyi szolgálatok teljesítésére, továbbá a belrend és biztosság fenntartására alkalmazandók és csak az arra önkénz'esen jelentkezők küldhetők a harcmezőre.

Számolni kell azzal az általános, de alkalom hiányában még be nem bizonyult nézettel, mely szerint a nő fizikailag gyengébb mint a férfi, továbbá hogy sensibilis. Ennélfogva

meg kell kímélni a nőt az ellenséggel történhető összeütközés – kardesörrenés, puskaropogás, ágyúörgés, sebesültek kötözése, végvonaglása sat. – borzalmaitól; főleg pedig kompenzálni kell az anyaságot.

12. §. A védelmi kötelezettséget vállaló nők, addig, amíg még besoroztatásuk végett a sorozó bizottság előtt meg nem jelentek, helyettesítőt állíthatnak.

Számolva az emberi természet különbözőségével – sőt a női hiúsággal is – megállapíthatom azt, hogy lesznek olyan nők, akiknek a katonáskodás nem kell, lesznek olyanok, akiknek tetszik és lesznek végre olyanok, akikre nézve előnyös lesz. Következésképpen az, akinek a katonáskodás nem, csak a vele járó jog kell, helyettesítőt fog állítani. Az a kérdés most már, vajjon akad-e helyettesítő. Amennyiben az élet nehézségével küzdő különféle egzisztenciák között mindenre, ami valamely hasznot nyújt, akad vállalkozó, valószínűleg helyettesítők is fognak jelentkezni, mert egy-egy helyettesítő a teljes ellátáson és formaruhán kívül szerezhethet magának 400–1200 koronát mely összeg egy szegénynek meg nem vetendő tőkét jelent, p. o. egy szegény leánynak kelengyére elég.

13. §. Helyettesítő lehet férfi, vagy nő. Helyettesítés vállalása hiteles írásba foglalt kötelező nyilatkozás által történik és az összes sorhadi, honvédségi és népfelkelői (tényleges és nem tényleges) szolgálatra értendő.

A helyettesítőt állító részéről a helyettesítőnek nyújtandó ellenszolgáltatás magán egyezkedés tárgyát képezi a két fél között.

Férfi csak úgy lehet helyettesítő, ha a védelmi kötelezettségnek a saját részéről már eleget tett.

A helyettesítőt állító és helyettesítő között kötött egyezség kir. közjegyző által hitelesítendő egy példánya a helyettesítőnek főanyakönyvi lapja mellett megőrzendő volna.

14. §. Ha a helyettesítőt állító az egyéves önkényességi kedvezményre jogosító kellékekkel bír, úgy a helyettesítője is csak egy évet köteles tényleg szolgálni, még ha ez utóbbi nem is rendelkezik ama kellékek felett.

15. §. Helyettesítő nő, ebben a minőségében teljesített szolgálata által, nem szerzi meg a maga részére a férfiakat megillető jogokat. Ha azonban legalább hat évig a tényleges állományban szolgált, úgy ő is részesévé lesz a most említett jogoknak.

A dolog természeténél fogva, helyettesítő nők az alsóbb körökből kerülének ki. Sok közülök megkedvelné a katonai életet és tovább maradna a tényleges szolgálatban, annál inkább, mert a továbbszolgálókból egészítődnek ki az altiszti kar. Az altisztek pedig mindenféle kedvezményekben részesülnek.

16. §. A férfiakat megillető jogokat megszerzeni kívánó nők, addig, amíg még önsoroztatásuk végett sorozó bizottság előtt meg nem jelentek, a védelmi kötelezettségtől megválthatják magukat.

A védelmi kötelezettség váltásdíja egyezeröttszáz koronát tesz ki, s egyszerre, vagy egymásután következő tíz év alatt félévi kamatmentes részletekben fizetendő.

A fizetés elmulasztása a szerzett jogok elvesztését vonja maga után és a már befizetett részletek nem téríttetnek vissza.

Amint a 12. §-nál már kifejtettem, lesznek nők, akiknek a katonáskodás nem kell, csak a vele járó egyéb jogokra kívánnak szert tenni. Az olyan nők azután a leghelyesebben cselekesznek, ha a védelmi kötelezettségtől pénzzel megváltják magukat. Ez kényelmesebb, mint a helyettesítő állítás, különösen ha módjukban áll a váltásdíjat egyszerre lefizetni, valószínűleg azonban többre kerül, amennyiben helyettesítőt talán 1500 koronánál kisebb összegért is kaphatnak. A váltásápolás-

nak az az előnye is van, hogy a díjat részletekben is lehet letörleszteni, ellenben aligha találkozik helyettesítő, aki hajlandó lesz a kikötött összeget részletekben is elfogadni.

Az 1500 koronában megállapítandó váltságdíj egyáltalában nem mondható magasnak, mert az egyéves önkénytesi szolgálati év is annyiba belekerül. Azonfelül a fegyvergyakorlatokkal járó kiadások is sokat tesznek ki.

17. §. A védelmi kötelezettség váltságdíjak külön alapként jövedelmezőleg kezelendők.

Ezen alap tiszta jövedelmének fele része internátusokkal egybekötött mezőgazdasággal kapcsolatos női háztartási szakiskolák létesítésére fordítandó, fele része pedig az alaptökéhez csatolandó.

Az nem szenved kétséget, hogy a védelmi kötelezettség váltságdíjak idővel óriási nagy tökévé gyarapodnának, mely nemzeti vagyonként tekintendő és kezelendő volna. Tiszta hozamának fele része kulturális célokra volna fordítandó a nőnem javára, s így a nők nemcsak kötelességet teljesítenének, hanem egyben jótékonyt is gyakorolnának.

18. §. Tényleges állományú nőnemű katona, illetve honvéd tisztikar leány hadapródiskolában nyeri kiképzését.

Ha a nők katona illetve honvédtiszti életpályára tömegesen öhajtanának lépni, leány hadapródiskola volna felállítandó részükre. Ellenben ha csak szórványosan jelentkezének, a szükséghez képest tisztképző szakaszban, vagy században volnának kiképezendők arra alkalmas korosabb tisztek által.

19. §. A kiszolgált altisztek alkalmazásáról szóló 1873. II. t.-c.; a köztisztviselők minősítéséről szóló 1683. I. t.-c. és az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról szóló 1885. XXL. törvénycikk rendelkezései a védelmi kötelezettséget vállalt nőkre is kiterjednek.

Mi azon többi törvény, melybe a jelen tör-

vény kifolyással bír, a nőkre megfelelő alkalmazást nyer.

20. § Az állam; az állam által javadalmasított intézmények, a törvényhatóságok, megyék, városok, községek, vallásfelekezetek, állami kezelés alatt álló intézetek és vállalatok, az állam által segélyezett intézetek és vállalatok, közlekedési vállalatok, pénzügyintézetek és biztosító intézetek szolgáltatásába fizetéssel és illetve nyugdíjigénnyel rendszeresített tisztviselői és hivatali állásokra csak a védelmi kötelezettséget vállalt nők nevezhetők ki.

Húszéves életkort még el nem ért nők csak ideiglenesen nevezhetők ki, ha írásban kinyilatkoztatják, hogy a védelmi kötelezettséget el fogják vállalni. Ezek azután az illetékes hivatali felsőbb-ségeik által nyilvántartandók s annak idejében a községi elöljáróknak az állítási lajstromokba való felvétel végett bejelentendők.

Az ily nők kötelesek a sorozó bizottság előtt történt megjelenésüket hitelesen igazolni, s az, aki ezen igazolást, az előzőleg hozzá intézendő felszólításra sem teljesíti, az állásából elbocsátandó.

Felsorolandók volnának mindazok az állások, melyek nők által, a védelmi kötelezettség vállalása nélkül, el nem foglalhatók. Ezt *nem csupán* a nők, hanem *az egész* társadalom létérdeke követeli. Meg kell szorítani azt, hogy létet biztosító hivatali állások olyanok által el ne foglaltassanak, akik a közös jó érdekében semmi áldozatot *nem* hoznak.

21. §. A hazai egyetemeken, főiskolákon, akadémiákon és tanintézeteken csak azok a nők szerezhethetnek okleveleket, akik a védelmi kötelezettséget elvállalják.

22. §. A nők által külföldön szerzett oklevelek csak úgy honosíthatók, ha tulajdonosaik, a védelmi kötelezettséget elvállalják.

23. §. A védelmi kötelezettségei vállalt nők ugyanolyan életpályát választhatnak és ugyanolyan Múlásokat elfoglalhatnak, mint a férfiak.

24. §. Egyenlő állással egyenlő illetmények járnak úgy a férfiy, mint a. nő részére.

25. §. Az értelmi osztályhoz tartozó, egyforma, avagy különböző karbeli oklevéllel bíró, házasefelek közül csak a családfő keresket az oklevele alapján.

Például ha összeházaseodik két ügyvéd, avagy ügyvéd orvosnővel sat., ne legyen szabad mind a kettőnek diplomája alapján pénzket keresnie (praktizálnia), különben elvinnék egy ember-társak, esetleg egy család elől a kenyeret, csak azért hogy jól éljenek.

Tagadhatatlan, hogy a diploma megszerzése nagyon sok fáradságba és pénzbe kerül, azért annak tulajdonosa jogosan élvezi a diploma által nyújtott hasznot is. Mindamellet ha két diplomás egymással házaseagot köt, az egyikük mondjon le önzetlenül a keresetről, ami diplomája alapján megilletné, egy embertársa esetleg egy egész család javára. Ezen nagylelkűsege által nemcsak embertársain segít, de a nemzetének és hazájának oly szép szolgálatot tesz vele, mely neki teljes lelki megnyugvást nyújt.

26. §. Férfy és feleség ugyanazon egyidőben fizetéssel vagy bármiféle néven nevezett illetmény-nyel egybekötött hivatali állást nem tölthet be.

Ha ily hivatali állással bíró két fél egymással házaseagot köt, csak a családfő tarthatja meg az állását.

Ipart és kereskedelmet fizetéssel egybekötött állással bírok nem űzhetnek.

Itt a 25. §. alattihoz hasonló cél lebegett szemeim előtt, t. i. hogy minél több embernek illetve családnak jusson lehetőleg egyenlő mértékkel kényét. Itt azonban nem jöhet tekintetbe az, hogy egyesek fáradsággal és sok pénzen szerzett tudásukat nem kamatoztathatják, hogy a házasefelek ma-

gán érdeke sérelmet szenved azáltal, hogy mind a két fél fizetési állást nem foglalhat el. Mert állást a hivatalos állam átvitt értelemben, a társadalom, illetve a társadalomnak egyik vagy másik érdekcsoportja ad egyes polgároknak és nemcsak jól felfogott érdeke, de kötelessége is arra ügyelni, hogy az általa nyújtható megélhetési eszközökön minél több állampolgár osztozkodjék, nem pedig az, hogy egyeseknek sokat másoknak semmit sem juttasson.

Az egyenlően osztó igazság mellett van, hogy ne adassék egyeseknek kétszeresen, míg másoknak egyszer sem jut.

27. §. Az, a férfi, vagy az a nő, kinek annyi vagyona van, hogy. annak tiszta hozamából társadalmi, állásának megfelelően megélhet, a 20. §. első bekezdésében megnevezett szolgálatokban fizetéssel egybekötött állást nem foglalhat el. Tiszteletbeli állást, azonban vállalhat.

Ezen rendelkezésből kifolyólag a társadalmi álláshoz mért jövedelemnek meghatározásánál az illető egyén képzettségi foka, illetve az annak alapján általa törvényszerűen betölthető állással egybekötött kezdő fizetés veendő alapul.

Állások iránti folyamodásoknál a magánvagyon, illetve jövedelem- eltitkolása hivatalvesztéssel büntetendő.

Ha már állásban levők öröklés, vagy házasság által, avagy más úton megfelelő vagyonhoz jutnak, fizetésük beszüntetendő és az őket megillető törvényszerű nyugdíj, illetve végkielégítési, összeg részükre folyósítandó. Állásukat azonban mint tiszteletbelit továbbra is betölthetik.

Ha egy, fizetéssel egybeköti, állást vagyonos foglal el, abból rendszerint két, de mindenkor egy kár származik. A mindenkor származó kár az, hogy egy vagyontalan, aki rá van szorulva, állástól esik el. A másik, majdnem mindenkori

kár, hogy a vagyonos nem tölti úgy be az állását, mint a vagyontalan, mert a hivatalt csak mellékes foglalkozásnak tekintik, s elhanyagolja, sőt még a reá eső munkának egy részét is vagyontalan kartársainak kell egymás közt felosztania. Au olyanra azt szokták mondani: „betölti a létszámot.” Az akit a sors hivatali állásra kárhoztatott, az igazat ad nekem. A vagyonos, ha hivatalos rangot óhajt, vállaljon tisztelgebeli állást, ha pedig jövedelmét akarja emelni, tegye azt a földmérés, ipar, vagy kereskedelem terén, avagy foglalkozzék tudományos dolgokkal mint magánember, de ne adja bérbe a szellemi képességét, szabadságát és függetlenségét.

Ez kényes és fontos kérdés, s még ha a nő kérdéssel egyáltalában semmiféle összefüggésben sem volna, az egyenlően osztó igazság kedvéért még is törvénybe iktatni kellene a tervezett rendelkezést.

28. §. Fizetéssel egybekötött állásban levő asszonyoknak, terhességük esetében, teljes illetményeik élvezete mellett szabadságra van igényük; mely szabadság azonban e címen legfeljebb hat hónapra terjedhet.

29. §. Az értelmi osztályhoz tartozó asszonyok, kik oklevelük alapján keresik a kenyerüket, terhességük esetében, ha rászorulnak, a házasságmentességi alap jövedelméből megfelelő segélyben részesülnek.

Itt azok az asszonyok értendők, akik nincsenek hivatali állásban, s nincs biztos fizetésük, hanem csak bizonytalan keresetük, mely terhességük előrehaladt stádiumában bizonyosan megcsappanna. Ha csak a 25. §. értelmében a keresettől eltiltott férjeik, feltéve, hogy hasonló diplomájuk van, – nem helyettesíthetnék őket ideiglenesen.

Ilyenek p. o. az ügyvédnők, orvosnők, magán mérnök-nők, írónők, festőművésznők sat. efélék.

30. §. Mint a feleséget a férje után, úgy a férjet a felesége után megilleti az özvegyi nyugdíj.

A kiskorú árvák az egyik vagy a másik szülőjük után élveznek nevelési járulékot.

31. §. A védelmi kötelezettséget vállalt nők a férfiakkal egyforma alapon bírnak politikai jogokkal, s így választók és választhatók.

32. §. A védelmi kötelezettséget vállalt nő tetszése szerint szabadon választhat magának férfit, s azt férjéül veheti.

A nőkérdés rendezését, helyesebben a nők helyzetének javítását célzó törvénynek ez volna az alapvető rendelkezése, a többi mind eltörpül mellette.

Nem képzelhető kínosabb helyzet, mint az, amelybe egy nő akkor jut, ha egy férfibe szerelmes lesz és azt a férfit ő magáévá nem teheti, mert nem mondhatja neki azt, hogy szeretlek, s ha szerelmemet viszonzod, légy az enyém. Nem mondhatja pedig csupán csak azért, mert nem illik, mert nem szokás. Ha ennek ellenére is, sok lelki küzdelem után, rászánja magát, szerelmet vall a férfinak és megkéri, hogy legyen a férje, – könnyen kiteszi magát annak az eshetőségnek, hogy a férfi, aki különben viszonzná a szerelmét, – elfordul tőle, csak azért, mert a nőnek nem illik a férfit megkérni, s mert ezt annak dacára – talán csak elharmarkodva – megtette, kétsége támad a férfinak a nő erkölcsé iránt. Ekkor a nőnek nemcsak csalódást, szívfájdalmat, hanem ha kudarca kitudódik – szégyent és megalázást is kell elszenvednie. Megezik ugyan a férfivel is, hogy „kosarat kap,” csak hogy a férfi az ilyesmit könnyebben felveheti és fel is veszi, mert legfeljebb szívfájdalmát érez, de a férfi tekintélye mit sem veszít azáltal, míg egy elutasított leány „lejárja magát” és „nem kell senkinek.”

Ez oknál fogva keil törvénybe iktatni azt, hogy a – terem szerint jogokat szerzett – nő éppen úgy megkérheti a férfi kezét, mint a férfi a nőét. Jelenleg az a házasság, amely úgy jön létre, hogy a nő kéri meg a férfit, csak – regényes lehet.

A bekövetkezett nemi érettség idejében úgy az ifjúnál mint a leánynál valami megmagyarázhatlan vágy lép fel nemi érintkezés után. Az agy működése és a nemi illatok hatása lassankint nemi ösztön idegizgatottságot idéznek elő. Ezen izgatottság csillapítására a természet mindkét nemnél bizonyos levezető momentumokról gondoskodott. Azok a momentumok arra jók, hogy mind a két nemű fiatal megóvják a nemi kicsapongásoktól addig, míg egymással házasságot köthet, hogy azután már a nemi ösztönét az egyéni kívánságának megfelelően, az erkölcsiség megsértése nélkül egyszóval megengedett módon kielégíthesse.

Ép, egészséges férfinek és nőnek egyaránt ki kell elégténi a nemi ösztönét, mert ha nem teszi, testileg és lelileg beteggé lesz. De a nemi ösztön kielégítése csupán csak törvényes házasságban van megengedve, máskülönben tilos és veszedelmes. Hát ha a két nembeli nem köt egymással törvényes házasságot, hogy történjék akkor a nemi ösztön kielégítése? A férfi egyszerűen túlteszi magát a tilalmon, megkockáztatja az esetleg bekövetkezhető, férfit úgy is ritkábban érő veszedelmet és kielégíti a nemi ösztönét idegen nővel. De mit tegyen a nő, aki ha idegen férfivel elégti ki a nemi ösztönét, csak ritkán kerül ki a romlást? ... Én erre a kérdésre meg sem kíséreltem megadni a feleletet. Feleljenek reá azok, akik ellenzik annak a rendelkezésnek törvénybe való felvételét, mely szerint a nő is, úgy mint a férfi, kezdeményezhesse a törvényes házasság létrejöttét. – A családfői jogok és kötelességek azután melyiküket illessék illetőleg terheljék, arra nézve a házassalandók egymás között egyezzenek meg és a megállapodásukat az anyák könyvvezetőnek, esketésük alkalmával, az anyakönyvbe való bejegyzés végett, mondják be.

Mikor a házassági intézménynek ily módon való rendezése aligha ütköznék valami nehézségbe, minek engedjük, sőt kényszerítjük a nőt szégyenbe, veszélybe, bűnbe és végromlásba rohanni?

33. § Az, aki a nőt szembe, vagy mások előtt kigúnyolja, vagy sértő megjegyzésekkel illeti,

azért mert férjet vett magának, pénzzel meg nem váltható, s saját költségen kitöltendő 5 naptól 30 napig terjedhető elzárással büntetetik.

Az csak természetes, hogy amíg a társadalom az új renddel megbarátkozik, s ez szokásossá válik, sok gúnynak, megszólásnak, sőt sértegetésnek lesz kitéve az a nő, aki férjet vesz magának. A gúnyolódásnak, amit becsületsértésnek kell minősíteni, elejét kell venni, s az ellen a nőt törvényesen megvédeni.

34. §. Az, aki a férfit szembe, vagy mások előtt kigúnyolja, vagy sértő megjegyzésekkel illeti, azért, mert feleséghez ment, – pénzzel meg nem váltható, s saját költségen letöltendő 5 naptól 30 napig terjedhető elzárással büntetetik.

Kezdetben annak a férfinak, aki feleséghez megy még több gúnyt és sértegetést kell lesz elszenvednie, mint annak a nőnek, aki megférjesedik, azért kell a férfit is törvényes oltalom alá venni, különben folytonos páros viaskodásoknak volna kitéve. Pénzbüntetéssel nem lehetne a kívánt hatást elérni, azért ki kellene mondani a feltétlen elzárást.

35. §. Az a férfi, aki feleséghez megy, a tényleges katonai illetve honvéd szolgálattól, egyszerű kérelmére, felmentetik és a póttartalékba helyeztetik.

Azért kellene a feleséghez ment férfit a tényleges szolgálattól felmenteni, hogy a nőnemű katonák részére helyet engedjen át, továbbá mert a jelen javaslatnak a legfőbb célja az, hogy a nőknek a házasságot lehetővé tegye, ennél fogva a férfiak katonáskodása ne legyen akadály e tekintetben és végre mert kárpótolni kell a feleséghez ment férfit magán jogainak a nő javára való átengedéséért.

36. §. Az a férfi, aki feleséghez megy, a bírt választói jogosultságát nem gyakorolhatja. Ha azonban özvegyiségre jut, vagy feleségétől törvényesen elválik, választói jogosultsága, ha egyéb-

ként törvényes kellékekkel rendelkezik, újból érvényes.

Ha mind a két házaspár gyakorolná a politikai jogait, is az elveik nem egyeznének, abban az esetben a házaspár tarthatatlan, vagy legalább is boldogtalan lenne, ha pedig az elveik egyeznének, úgy csak a politizálók számát szaporítanák fölöslegesen.

37. §. Az a nő, aki férjhez megy, a szerzett választói jogosultságát mint férjes asszony nem gyakorolhatja. Ha azonban özvegygyé lesz, vagy férjétől törvényesen elválik, választói jogosultsága, ha egyébként a törvényes kellékekkel rendelkezik, újból feléled.

L. a 36. § -nál felhozottakat.

38. §. Az a férfiakéval egyenlő jogokkal bíró nő, aki megférjesezik, s így családot alapít, a családjának fejévé lesz és minden szükségletéről gondoskodni tartozik. A férje és gyermekei az ő családi nevét viseli. Illetőleg öröklök. A családfői joga és kötelessége a házassági anyakönyvben történő bejegyzés által biztosított, illetőleg felróvatik.

Ez a rendelkezés akkor nyerne alkalmazást, a mikor vagyonos, hivatali állással bíró, vagy egyéb intellektuális nő szegény férfit megszeretne és férjéül elvenne, de kikötné magának a családfői jogot – Természetes, hogy ez a férfi részére jogfelhagyást jelentene. Igen, de csak önkényes átruházását a magán jogainak arra a nőre, aki őt szerelmével és a létfenntartáshoz szükséges eszközökkel megkínálta. Ha tetszik, fogadja el, ha nem, utasítsa vissza. Hát ha a családfői jogok nélkül, vagy legalább a családi nevének feláldozásával is elfogadja hiú, de szerelmes nő? Próbáljon vele megalkudni ... hogy lesznek olyanok, akik komikusnak találják azt dolgot. Hát a jelenlegi állapot szerint lehet különös, de ha a

nő a férfivel egyenlővé tétetik, akkor megszűnik komikus lenni, mert helyébe lép az új törvényes szokás. Amint eddig eltartotta a férfi a nőt, miért nem lehetne ezután ennek a megfordítottja? Talán a nőnek nincs oly jó szíve, hogy vagyont vagy keresetét megosztja azzal a férfivel, akit magáénak vall? Ugy tudjuk, hogy a nő képes mindenét feláldozni azért, akit szeret . . . .Mintha már hallanám is ezt a gúnyos megjegyzést: „ezután a férfi fog takarítani, főzni, mosni, gyermeket dajkálni sat.” Ugyan! – Hát nincs jelenleg is inas, aki szobát söpör, port törölget; szakács, aki főz munkás, aki fehérenműt tisztít; apa, aki gyermeket dajkál, sat? (Csanádmegyében láttam 14 16 éves fiúkat mindenesként szolgálni. Edényt mosogattak, ruhát mostak, gyermeket dajkáltak stb. Kérdésemre azt felelték az illető családok, hogy nőcselédet nem kaphatnak, de nem is kívánnak.) És jut-e valakinek eszébe őket megmosolyogni? Hát igen, ezután a férfi is fog olyan munkát végezni, mint a nő, csak azért, mert a nő is fog olyan munkát végezni, mint a férfi Vagy talán a férfi nem lesz képes a női munkát elsajátítani és a nő a férfi munkát igen? Vagy az a munka, amit a nő végez, megszegyenítő? Hát úgy lesz ezután, hogy nem lesz sem a munkás, sem a munka közt különbség. A nő megunta azt a munkát, amit eddig végezett s talán lesz oly férfi is, aki megunta az ő munkáját. Hát cseréljenek, ha tetszik, ha nem, nem muszáj, kínlódjanak úgy, mint eddig.

39. §. Az a férfi, aki társadalmi állásának megfelelő vagyonnal, vagy bármiféle jövedelemmel, avagy fizetéssel egybekötött hivatali állással bír, ha 30 éves koráig meg nem nősül, nőtlenségi adót köteles fizetni.

A fajfenntartásról való gondoskodás és az erkölcsiség Kempontjából szorítani kell a férfiakat a törvényes házasságra. A házasságon kívül született, tehát törvénytelen gyermekek és a prosztituált nők számát apasztani kell azáltal hogy minél kevesebb arra való férfinek kedve legyen agg-

legény maradni. De az egyenlően osztó igazság kedvéért követelni kell, hogy minden férfi egyenlően teljesítse honpolgári kötelességét, kivéven ki ki a maga részét a közösen visetendő terhekből. Bántó az agglegényeknek az a megjegyzése: „nem nőülök, amíg másnak felesége lesz” és elszomótó azt nézni, miként pirulnak a felnőtt törvénytelenek. Hány jóra való leánynak házassága elé akadályt gördít törvénytelen származása.

40. §. Az a férfiakéval egyenlő jogokkal bíró nő, aki társadalmi állásának megfelelő vagyonnal, vagy bármiféle jövedelemmel, avagy fizetéssel egybekötött hivatali állással bír, ha 30 éves koráig meg nem teljeseedik, férjtelenégi adót köteles fizetni.

Javaslatom legfőbb intenciója, megszüntetni a nőknek azon panaszát, mely szerint nem viszik őket. férjhez Amennyiben megadatik nekik a mód, hogy férjet vehessenek maguknak, hát férjesedjenek, vagy ha nem, fizessenek adót. Egyébként l. a 39. § -nál mondott indokolást.

41. §. A nőtlenségi, illetőleg férjtelenégi adó fizetése kezdődik a betöltött 30-ik életévet követő naptári év első napjával és végződik azon naptári év utolsó napjával, amelyben az adóköteles törvényes házasságot kötött, avagy amelyben az 55 éves életkort betöltötte

Az adófizetés kezdetét indokolt a betöltött 30-ik életévre meghatározni, mert nagyon sokan csak akkor jutnak megfelelő álláshoz, illetve abba a helyzetbe, hogy családot alapíthassanak

42. §. A nőtlenségi, illetőleg férjtelenégi adó fizetése alól felmentetnek:

1. Testi vagy lelki fogyatkozásban szenvedők és gyógyíthatlan és átöröklődő betegségben szenvedők;

2. a kik jövedelem hiányában levő eltartásra

szoruló nagyszülőiket, szülőiket vagy testvéreiket! eltartani kénytelenek, ha és ameddig az eltartásukra szorulóknak száma a kettőt meghaladja;

3. gyermekekkel bíró özvegyek, ha és esetleg ameddig az eltartásukra szoruló gyermekeik száma a kettőt meghaladja;

4. kiktől a nőtlen, illetőleg a férjtelen állapot valamely állás betöltésénél elengedhetlen feltételképpen megköveteltetik;

5. kiknek oly gyakori utazással egybekötött keresetük van, hogy havonként négy napnál többet otthon nem tölthetnek és

6. kik a 45 éves életkoron túl özvegyekké lettek.

A fenti 1–6 pontokban felsorolt eseteken kívül valamely más rendkívül fontos oknál fogva csak a házasságmentességi adóalapot ellenőrző országos bizottság javaslata alapján a pénzügyminiszter engedélyezhet esetről-esetre nőtlenségi, illetőleg férjtelenségi adó fizetése alóli időleges felmentést.

43 §. A nőtlenségi, illetőleg férjtelenségi adó a kimutatható, évi 1600 koronát meghaladó jövedelem, vagy fizetés 10 (tíz) százalékában állapítatnánk meg, állami adó jellegével bír, s állami adóhoz hasonlóan szedetik be, de külön, házasságmentességi alap képen jövedelmezően kezelendő.

Jelenleg a létfenntartáshoz szükséges minimumként 1600 korona van megállapítva. Ehez mérten a házasságmentességi adó alól is annyi jövedelem kivonandó volna A 10 százalékot nem találom magasnak, sőt sokan talán még magasabban leendő emelését javasolnák, mert ez nem igazságos, hogy egy személy ugyanannyit fordíthat a saját maga céljaira, mint amennyit más embertársa több tagból álló családjával kénytelen megosztani.

44 §. A nőtlenségi, illetőleg férjtelenségi adó bevallásának elmulasztása és az annak alapját képező jövedelem eltitkolása jövedéki kihágást képez, mely 100 K-tól 1000 koronáig terjedhető pénzbírsággal büntetetik.

Képzeltető, hogy a bevallás körül sok visszaélés fordulna elő, azért kellene az adókötelesektől a születési anyakönyvi kivonatok előmutatását követelni, A jövedelem eltitkolása körül felmerülő visszaélések feljelentőinek a büntetés-pénzekből nagyobb jutalék volna engedélyezendő. A denunciaciót nem tartom ugyan szépnek, de nagyobb bűnnek nem tekinteni annál, ha valaki csalás útján haszonhoz akar jutni.

45. §. A házasságmentességi adóalap tiszta jövedelmének felerésze terhes asszonyok segélyezésére (29. §.) és internátusokkal kapcsolatos ipari tanműhelyek létesítésére fordítandó, felerésze pedig az alaptőkéhez csatolandó.

46. §. A védelmi kötelezettség-váltásdíj-alap és a házasságmentességi adóalap ellenőrzésére országos bizottság választandó illetőleg kinevezendő.

Az országos bizottságba választanak: Budapest székesfőváros közönsége kerületenkint 5 férfi és 5 női tagot; a megyék járásokonként 3 férfi és 3 női tagot és a törvényhatósági joggal felruházott városok egyenkint 3 férfi és 3 női tagot.

Az államkormány kinevez a bizottságba 10 férfi és 10 női tagot.

A tagokban beálló természetes fogyatékek pótlására a rendes tagok választása alkalmával ezek számának megfelelő póttagok is választandók.

A tagság öt évig tart.

II. FEJEZET.

Átmeneti határozatok.

47. §. Addig is, ameddig Ausztriában ehhez hasonló törvény hozatik, vagy ameddig önálló hadseregünk nem lesz, a férfiakat megillető jogokat megszerezni kívánó nők a honvédséghez sorozandók; ahol befogadásukra női ezred szervezendő, vagy egyes ezredekben női zászlóalj is állítandók fel.

47. §. Addig is, amíg nőnemű közigazgatási tisztviselők, katona, illetve honvédtisztek és orvosok rendelkezésre fognak állani, a nőket sorozó, bizottságok, egyetemi tanulmányokat végzett nőkből illetve orvosnőkből, e célra történendő megfelelő kioktatásuk után, csak nagyobb középpontokon – szervezendők.

48. §. Nőnemű tisztek képzése, addig, amíg nőnemű tanerők nem lesznek s leány hadapródiskola felállítható nem lesz, – tisztképző században, 55 évesnél korosabb tisztek által fog történni.

50. §. Jelen törvény életbelépte előtt oklevelekkel ellátott, valamint hivatali állásra kinevezett nők megszerezhetik a férfiakat megillető jogokat oly módon, hogy ha a hadmentességi és illetve a házasságmentességi adók fizetésére magukat önkényesen kötelezik. Az előbb említett adó, tekintet nélkül az önkényesen kötelezettséget vállaló nő életkorára, 12 egymásután következő évtizeden át fizetendő.

51. §. Hogy testalkatuknál, szervezetüknel és természetüknel fogva esetleg mely életpályákról vagy állásokból lesznek kizárandók a nők azt a szerzendő tapasztalatok alapján, szükség esetében alkotandó újabb törvény fogja elrendelni.

III. FEJEZET. *Zárhatározatok*

52. §. A jelen törvény végrehajtásáról a törvényhozásnak a törvény hatályba léptétől számítandó egy év alatt jelentés teendő.

53 §. A jelen törvény az 19 . . . évi . . . hó 1-én lép életbe és ettől az időtől kezdve Ötven esztendőn át bír törvényes erővel

A törvény hatályának tartamát azért kellene ötven esztendőben megállapítani, hogy ha a rendszer nem vájnék be, könnyen vissza lehessen térni a törvény előtti állapotba. Ötven esztendő megfelelne annak az időnek, mely alatt a rendszer kipróbálható volna.

54. §. A jelen törvény végrehajtásával a miniszterium bízatik meg.

A törvényjavaslat tervezetemet a szokásos bő indokolással bemutatni nem óhajtom, mert nem akarok a róla meginduló kritikának elébe vágni.

Tudjuk, hogy egy törvénynek minden mondata, minden szava, sőt minden betűje jelentőségű. Ifjgel bír és hogy sok mindent lehet abba bele – vagy abból kimagyarázni. Aki tehát figyelmesen elolvassa tervezetemet, az megismeri az intencióimat. Nem volna helyes dolog azonban, ha semmi okát sem adnám annak, hogy mi indított arra, hogy a nőkérdés rendezését indítványozzam és még inkább, hogy a felvetett módon való rendezni ajánljam.

A mint már bátor voltam kimutatni és amikor nekem sokan igazat adnak, a jelenlegi állapotok oly betegek, hogy kell, hogy valaki keres-

sen valami módot az orvoslásukra. Ennélfogva vétkes mulasztást követnék el, ha az eszmémet nem adnám közre. Nem kecsegtetem magam azzal, hogy az eszmém jó és elfogadható, de megkockázatom. Hát ha találkoznak olyanok, akiknek az enyémnél jobb eszméik vannak, s az én kezdeményezésem felbuzdulva, előtérbe lépnek és megindítják a közös jó érdekében az akciót.

– A nők a férfiakkal való egyenjogosításukat óhajtják s attól várják a helyzetük javulását. Nem tehető fel róluk az, hogy nem volnának tisztában azzal, hogy a férfi jogokkal szemben kötelességek is állanak fenn. Nem hihető az sem, hogy a nők oly állapotot akarnának megteremteni, amely egyoldalú, s a jelenleginél még rosszabb volna. Ugyanis az egyéniség érvényesülése függetlenítenék az egyén nemétől, még is az egyik nem csak jogokkal, kötelességekkel alig bírna; míg a másik nemre háramlanék az összes kötelességek terhe. Holott jogok, főleg politikai jogok kötelességek nélkül; | beccsel nem bírnak.

Igen, igazságtalanok volnának a férfiak nőikkel szemben akkor, ha őket rabszolganőknek tartva, mint ilyeneket jogokhoz jutni nem engednék, csak azért, hogy velük szemben fölényt gyakorolhassanak; ámde a férfiak a nőekkel gyöngeden bánnak és tiszteletben is részesítik őket, s a férfiaknak nem zsarnoksága, vagy irigysége, hanem az önfentartási ösztöne az, mely ellene fordul a nők emancipációjának.

– Mert a kulturális haladás meghozta a népek szabadságát, annak csak természetes folyamánya az, hogy a nő nem akar többé a jelenlegi függő helyzetében maradni. Ennélfogva a férfivel egy nívóra kell őt emelni. Legyen független ne-

mének érvényesülésétől. Munkálkodjék mindenben együtt a férfivel. Szűnjék meg a két nem közötti különbség a munkálkodás terén, de ne hagyja figyelmén kívül a férfi azt, hogy a teremtő oly terhet rótt a nőre, mely maga egyedül megér annyit, mint a férfinek sok kisebb terhe együttvéve. Ezt tisztelje és becsülje a nőben a férfi, s maradjon a férfi a nővel szemben méltányos akkor is, ha az vele egyenlő faktorrá emeltetett. A nők teljes emancipációja esetében sok minden meg fog változni. S mert az új rend mindenre kihatással lesz, nagy óvatossággal kell átvinni a társadalmat a jelenlegi rendből az újba. Úgy kell előkészíteni az utat, hogy azon rázkódások nélkül át lehessen jutni az új rend hazájába. A mód, amellyel a feminizmus és a vele szorosan összefüggő más szociális kérdések rendeztetnének, csak fakultatív legyen, de nem kötelező. Kinek-kinek tetszésére kellene bízni, akár e az új rendbe átlépni, avagy a jelenlegi állapotban megmaradni. Erre az én tervzetem alkalmasnak mutatkozik, mert nem erőszakol senkit, hanem lehetőséget nyújt mindenkinek, hogy igénybe vehesse a felkínált jogokat, de azokkal egyszersmind a kötelezéseket is elvállalja – ha akarja. Ennek azért kellene így lennie, mert tudjuk, hogy van sok olyan nő, aki nem kíván semmi újat, hanem a jelenlegi helyzetében kíván megmaradni, sőt elítéli azon nembelijeit, akik az emancipációjukat kívánják.

A nőnek a férfivel való egyenlővé tételénél kell, hogy az legyen a főfeltétel, hogy a nő ne a nemének tőkéből éljen, hanem úgy mint a férfi, részt vegyen minden munkában.

Tehát az a kérdés merül fel, hogy szerveze-

ténél alkalmas-e a nő mindarra a munkára, a melyre a férfi; főleg alkalmas-e katonának? Hát erre bátran azt lehet felelni, hogy igen – álfal' mas. Aki ennek az ellenkezőjét állítja, az. téves nézetben van, mert a nőben meg van mind az a tehetség, ami a férfiben, csak hogy nincs mind kifejlődve benne; de ha szüksége lesz rá, kifejleszti. Például, aki nem volt katona, annak erről csak olyan misztikus fogalmi vannak. A katonát mind erős, izmos férfinek képzei, pedig nagyobb körültekintéssel észrevenné, hogy számtalan sok katona van, aki sokkal gyengébb, mint nagyon sok nő.

Az imént arra céloztam, hogy a nőben az anyát kell tisztelni és becsülni. Ennélfogva a nőnek a férfivel egyenlővé való tétele esetében a nőt a reá rótt teherért valamivel rekompenzálni is kell. Erre is gondoltam tervezetem készítésekor, s a katonai szolgálatban a nő javára a férfival szemben sok könnyítést vettem fel (1. a 10., 11., 12., 14. és 16. §§.) Méltányosságra vallanak a 28. és a 29. §§. rendelkezései is.

A mi a nőnek katonai szolgálatra való alkalmasságát fizikai szempontból illeti, nem kívánok a létezett cseh és délamerikai, sem pedig a jelenleg is létező dahomei amazonokra utalni, s azokkal a mi nőinket összehasonlítani; csak annyit mondhatok, hogy nekem e tekintetben nincsenek aggályaim, különösen amióta *az* erőművésznők száma annyira emelkedőben van. így ezt a dolgot fölösleges volna bővebben feszegetni.

Most már azt döntsük el, hogy erkölcsi szempontból ajánlható-e a nőnek a katonai szolgálat? Erre a kérdésre feleletül legelső helyen azt kell adnom, hogy a király és a haza védelme körüli szolgálat senkire nézve sem lehet megalázó,

hanem csak felmagasztaló. A nő a katonai szolgálatban csak úgy megőrizhetné a becsületét, mint bárhol és bármily állásban. Ha pedig ott a becsülete veszélyeztetve látszanék, alkalmas intézkedésekkel segíteni kellene és lehetne a bajon. Úgy kellene – és lehetne is – berendezkedni, hogy a két nem csak tisztességes módon érintkezne egymással. Ami a nőnek szeméremérzését sérthetné a katonai szolgálatban, azt a lehetőségig el kellene távolítani útjából.

A mi már most azt illeti, hogy a katonai intéző körök hogy fogadnák a nőnemű katonát, biztosra vehető, hogy – nem szívesen; hanem előállnának mindenféle kifogásokkal és bizonyítgatnák, hogy a hadsereg kiképzése, harcképessége, a katonai fegyelem, a katonai szellem, a bajtársiasság, s még tudom is én, miféle katonai érdek roppant sokat szenvedne azáltal, ha a hadseregre illetve a honvédségre a nőnemű katonákat ráoktrojálnák. – De ami az állam érdeke, az kell, hogy a katonai körök érdeke is legyen. Nekik úgy lehet és kell berendezkedniök, ahogy azt a társadalom létérdeke megköveteli. Különben is – én erősen hiszem – nagyon kevés nő jelentkeznék katonai szolgálatra. Különösen kezdetben sok megváltaná magát, sok pedig, mert fizikai erejének kifejlesztésére elegendő időt és alkalmat nem nyerhetvén, – katonai szolgálatra alkalmatlannak találnák, – csupán a hadmentességi adó fizetésére köteleztetnék. Amennyi mindezekon és azokon felül jelentkeznék és besoroztatnék, abból egy századot sem lehetne összeállítani. De vegyük ennek az ellenkező lehetőségét, t. i. hogy tömegesen tódulnának a nők a katonai szolgálatba, sőt ha sokan a katonatiszti állást választanák életpályájukul,

– akkor sem kellene megijedni, mert a katonai szolgálat nagyon sok ágában jól megállná a helyét a nő. Ott volna például a bírói, az orvosi, oktatói, a mérnöki, gyógyszerészi különféle irodai sat. eféle szolgálat az intellektuálisok részére; számvivői, irodai, különféle ügyeleti stb. eféle a kisebb készségűek részére és végre a betegápolás, ruhavarrás és javítás, tisztogatás, főzés, őrszolgálat sat. eféle szolgálat az alsóbbrendűek részére. Egyszóval megtalálná ott a maga dolgát mind anélkül, hogy a harctérre kellene őket küldeni. Annyival több férfi harcost lehetne az ellenség elé küldeni, ahány nőnemű katonát alkalmaznának holmi könnyű helyi szolgálatok teljesítésére.

– Végső szükségben a hazáért fegyverrel kézben az ellenséggel is bátran szembeszállna a magyar nő.

Ami a nőnemű katona formaruháját, hajaviseletét, valamint felszerelését és fegyverzetét illetné, mindannak szabályozásában, illetve rendszerezésében én semmiféle nehézséget nem látok.

Ami továbbá azt illeti, hogy mit szólnának ahhoz a civilizált államok, hogy mi a mi nőinkét katonákká megtettük, arra nézve a következőket bátorkodom megjegyezni: ha mi a nőt a jelen korban lépten-nyomon hangoztatott szabadság és humanizmus dacára katonai szolgálatra kényszerítünk, a világ barbároknak kiáltana ki minket, s amennyi ellenségünk van, könnyen megeshetnék, hogy ránk törne amiatt egyik vagy másik hatalom; ellenben ha nőink a védelmi kötelezettséget önkénytelenül vállalnák, csak vitéz hírnevünk emelkednék azáltal és utánczóink is akadnának.

Ami végre azt a kérdést illeti, hogy miként alakulna a társadalmi és politikai élet az arra

vágyó nők teljes emancipálása által, én azt remélem, hogy jobb lenne a jelenleginél, amennyiben a nőkben a szeretet jobban ki van fejlődve, mint a férfiakban, s így szeretetükkel elárasztanák a társadalmat és mert. módjukban volna vezető állásokba is jutni, önzetlenebb felebaráti szeretettel ápolnák a társadalom közös érdekeit, mint a férfiak, – Az anya gyöngédebb a gyermekeihez, mint az apa, azért mint honanya is jobbnak bizonyulna a honatyánál s ezzel karöltve – de csakis így – jóindulattal intézné a szegény nép sorsát. A politikát jelenleg is befolyásolják a nők, csak aktív részt nem vesznek benne.